

CATALUNYA I LA SOCIETAT DE NACIONS

Un relat internacional per a la Mancomunitat?

Joan Esculies Serrat

Il·lustració: [Jesús Galdón](#)

En començar la primavera de 1921, Josep Puig i Cadafalch va posar la Mancomunitat de Catalunya que presidia a disposició dels delegats vinguts a Barcelona per participar en la Conferència Internacional de Comunicacions i Trànsit, la primera conferència intergovernamental que organitzava la Societat de Nacions, amb aleshores poc més d'un any d'existència. Durant un mes i mig, del 10 de març al 20 d'abril, bona part de les sessions d'aquesta Conferència van celebrar-se a la seu del Palau de la Mancomunitat, l'antic Palau de la Generalitat.

Pels acords presos sobre tractats, instruments internacionals i regulacions en matèria de trànsit, vies de tren, ports, règim de vies navegables o dret dels estats sense litoral a pavelló marítim, queda fora de dubte que el resultat de la Conferència va ser exitós. Eugeni Xammar, aleshores funcionari del servei de premsa a la Societat de Nacions, va contribuir a vehicular-ne la celebració a la ciutat [1]. Resulta lògic pensar que, si va ser així, el periodista actuava d'acord amb el president de la Mancomunitat. No obstant, no és tan clar quina era la motivació darrere l'ofertament de Barcelona a l'organisme internacional sorgit del Tractat de Versalles.

Hi havia una paradiplomàcia —la diplomàcia només la podia fer el govern de

l'Estat—impulsada des de la institució que aplegava les quatre diputacions catalanes? En aquest cas, tenia traçat un objectiu concret i havien rebut unes persones determinades l'encàrrec de dur-la a terme? En cas de ser així, en què consistia aquesta, de quins elements pretenia valdre's? Es promovien Barcelona i Catalunya amb una voluntat d'incidència internacional des d'una òptica estatal, paraestatal o com a element de pressió per aconseguir un veritable autogovern que el consell de ministres negava una i altra vegada?

Aquest article no pot, ni pretén donar resposta a aquestes qüestions. Caldria una recerca en profunditat per fer-ho sense apriorismes i en l'abast que requereix. Allò que farà, per contra, és proposar cinc elements per al debat que aquesta investigació a fons hauria de contemplar.

Qüestió de caràcters?

Hom té la percepció que va existir més activitat des de la pròpia Mancomunitat en fòrums internacionals o d'aquests a Catalunya durant la presidència de Josep Puig i Cadafalch (1917-1924) que en la d'Enric Prat de la Riba (1914-1917), no pas perquè la primera s'allargués gairebé el doble que la segona sinó —i això és una hipòtesi que caldria corroborar— per una qüestió del caràcter mateix d'ambdues figures.

La política de la Lliga Regionalista —el principal partit entre els diputats del consell permanent de la Mancomunitat— respecte el conjunt d'Espanya tenia en Francesc Cambó la seva peça cabdal en la seva política a Madrid (Catalunya enfora) i en Prat de la Riba el seu home més representatiu a Barcelona (Catalunya endins). Aquest darrer era un home teòric, molt llegit, amb molts coneixements adquirits a la biblioteca, però a la vegada molt poc viatjat. Ben just havia anat a un sanatori de l'Alvèrnia a guarir-se de tuberculosi —que després resultà ser la malaltia de Basedow— i unes poques setmanes a fer el doctorat en Dret a Madrid, d'on va fugir, gairebé literalment, després de confirmar els prejudicis amb què hi havia arribat [2].

En aquest repartiment de tasques, gairebé per bescantament natural, Puig i Cadafalch apareix com el tercer element amb una agenda internacional i contactes de gran abast. El seu perfil com arquitecte i historiador de l'art va dotar-lo d'un interès per sortir de Catalunya i conèixer Europa, però també Amèrica, de primera mà. El polític de Mataró tenia una inclinació natural a voler veure les coses, més que no pas a voler-les llegir com el seu predecessor [3].

És plausible que, de manera natural, Cambó, Prat de la Riba i Puig i Cadafalch es repartissin esferes d'influència i d'interès

Per tant, és plausible que de manera natural els tres polítics lligaires es repartissin esferes d'influència i d'interès (Espanya, Catalunya, exterior) fruit dels seus respectius caràcters? I,

si va ser així, quina profunditat política tenia aquesta compartimentació? És a dir, Puig i Cadafalch actuava amb un propòsit d'internacionalització del catalanisme i de la Mancomunitat quan la presidia Prat de la Riba? I el mateix Cambó, quin paper jugava en aquesta esfera?

Una paradiplomàcia de govern, de partit o individual?

En cas que els contactes internacionals des de Catalunya partissin d'un pla previ o tinguessin una intencionalitat definida, la qüestió a abordar és en quina mesura aquests s'endegaven per iniciativa de la Mancomunitat, per la de la Lliga Regionalista o per la d'individus vinculats a aquesta. Aquí apareixen dues figures centrals en la tasca d'internacionalització del catalanisme: Alfons Maseras i Joan Estelrich.

El primer, escriptor, periodista, diletant, havia fet el trànsit des de l'esquerra per acabar a meitat dels anys deu sota el paraigües lligaire a través d'Eugeni d'Ors. Residint una temporada a París, amb alguns contactes amb propagandistes d'altres nacionalitats que es movien per la capital francesa, el gener de 1915 va publicar *Pancatalanisme. Tesi per a servir de fonament a una doctrina*. El pamflet recollia idees prèvies del seu mentor filòsof, com també de Cambó, sobre la unitat lingüística i la reformulació d'Espanya en perspectiva ibèrica i imperial.

Sobretot, però, a *Pancatalanisme* Maseras hi plantejava uns quants elements per internacionalitzar Catalunya, que podien veure's com un inici de paradiplomàcia. La proposta passava per entrar en contacte amb figures rellevants d'altres nacionalitats d'Europa, en especial les assimilables a les catalanes; fomentar la participació en congressos o assemblees internacionals de nacionalitats on es pogués fer servir la veu de Catalunya; promoure entre l'acadèmia estrangera l'estudi del català i la traducció d'obres en català a altres llengües; i obrir centres catalans vinculats a universitats per promoure la cultura catalana en tota la seva dimensió i branques [4].

L'any 1919 Estelrich va fundar *Expansió Catalana*, amb oficines a París, en col·laboració amb Maseras, amb el propòsit d'internacionalitzar Catalunya en el sentit de donar-ne a conèixer els seus trets distintius, i, d'alguna manera, centralitzar i organitzar tota aquesta activitat propagandística. El periodista mallorquí feia tan sols un parell d'anys que havia entrat a la Lliga, també sota la protecció de Cambó i d'Ors. Al març de 1920 va pronunciar una conferència que després es va publicar, *Per la valoració internacional de Catalunya*.

En ella feia també una proposta d'eixos per avançar en aquesta qüestió, a partir de la influència clara de Maseras. Els catalans havien d'assistir a tota mena de congressos, assemblees i jornades de caire internacional; era necessària la cooperació catalana en les revistes literàries d'àmbit estranger; calia incrementar l'intercanvi de propaganda amb les nacionalitats similars a Catalunya; i també cercar la simpatia de comunitats i figures rellevants. Allò que no quedava clar era el propòsit polític últim de tot això [5].

Maseras i Estelrich, per tant, van convertir-se a partir de la segona meitat dels anys deu i,

sobretot, en els anys vint, en promotors a París d'aquesta internacionalització com a mínim amb el vistiplau de Cambó, que en va finançar part de les activitats. No podem establir encara, tanmateix, en quina mesura això formava part d'una estratègia de partit i de govern i, si fos així, amb quins objectius.

La *Union des Nationalités*, un intent paradiplomàtic?

Mentre els dos propagandistes esmentats desenvolupaven la seva tasca i difonien les seves idees, el periodista occità Jean Pélissier i el nacionalista lituà Jean Gabrys havien creat, l'any 1912 a París, la *Union des Nationalités*. Cambó, Prat de la Riba i Carme Karr formaven part, a títol honorífic, del comitè de Catalunya, amb la participació a nivell més pràctic d'Antoni Rovira i Virgili, vinculat a la Mancomunitat, del propi Maseras i també de Puig i Cadafalch [6].

L'entitat va organitzar mitja dotzena de congressos fins a la seva dissolució el 1919, a més de la revista *Les Annales des Nationalités* amb números específics per a les nacionalitats, com en el cas de Catalunya. El seu propòsit declarat era que les diverses nacionalitats sense estat, a través del reconeixement mutu inicial –de l'acceptació de la seva existència, per tant, més enllà de les fronteres pròpies– s'ajudessin a obtenir alguna mena de reconeixement en els seus respectius règims: una autonomia o la independència.

L'estol de catalans, majoritàriament vinculats a la Lliga, però no només –també ho va fer el republicà Pere Coromines, per exemple– van actuar-hi de bona fe. No està clar que Gabrys en tingués tanta. El lituà es movia en l'ambivalència de cercar el suport tant dels imperis centrals (Alemanya i Àustria-Hongria) com dels aliats (Gran Bretanya, França i Rússia) en el marc de la Primera Guerra Mundial per tal d'aconseguir deslliurar Lituània del jou de l'Imperi Rus.

En el marc d'aquesta col·laboració transnacional, a Barcelona es va organitzar un Comitè pro Lituània que va recollir fons pels damnificats per la Gran Guerra, per mitjà dels contactes lligaires, però també republicans i de connexions catòliques. Els catalanistes, que en aquell moment eren una de les poques nacionalitats europees amb un poder camí d'una autonomia, van comprovar com la solidaritat inversa no funcionava [7].

Amb quin objectiu es plantejava una paradiplomàcia de la Mancomunitat? Com un element propi, o com un factor de pressió al govern d'Espanya per obtenir un autogovern real?

La campanya lituana va ser més fruit de l'interès de Maseras, en contacte amb Gabrys i amb una col·laboradora d'aquest, Yvonne Pouvreau, amb qui sembla que es relacionà, que no pas d'una determinació lligaire. En el cas de la participació a la *Union des Nationalités*, en canvi, la presència de Cambó, Prat de la Riba i la intervenció de Puig i Cadafalch en

aquest fòrum podria indicar que el partit havia conclòs que apostar-hi era determinant per la internacionalització catalanista. Tanmateix, no és clar en quina mesura això formava part d'una estratègia superior que englobés la Mancomunitat.

Els voluntaris catalans, un cas a mitges tintes

Si en l'exemple anterior es pot intuir una voluntat d'utilitzar la *Union des Nationalités* per projectar Catalunya, en la campanya propagandística per promoure el voluntariat català a la Primera Guerra Mundial és ben al contrari. L'any 1916, el metge Joan Solé i Pla va endegar-la per tal que la presència de catalans a les files de la Legió estrangera francesa servís, acabada la contesa, per demanar a França el suport per pressionar Espanya en relació a l'obtenció d'un autogovern real o, fins, de la independència.

Solé i Pla no tenia present les geometries de la *realpolitik* i el seu plantejament va fracassar a partir de 1919. En aquests tres anys d'interval, però, va maldar per construir una "unió sagrada" dels catalans per mitjà del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans incloent-hi representants de totes les tendències polítiques aliadòfiles. Això va fer-se per mitjà de participacions individuals que es feia veure que representaven partits [8]. Tanmateix, mentre les esquerres - en conjunt aliadòfiles - hi van ser proclius, la Lliga va sentir-s'hi incòmoda perquè en els seus rengles hi havia aliadòfils i germanòfils i el partit mantenia una posició neutral.

Aquesta dificultat per trobar una posició única va fer que, durant la presidència de Prat de la Riba, -amb simpaties per la cultura germànica- la Mancomunitat es mirés el Comitè des de la distància i amb prevenció. No va ser fins signat l'armistici i en plena campanya per un Estatut d'Autonomia, a partir de l'hivern de 1918, que Puig i Cadafalch va abraçar el llegat dels voluntaris catalans. Aleshores va promoure la reconstrucció de Belloy-en-Santerre, localitat on havia desaparegut un dels combatents més carismàtics, encara que efímers, Camil Campanyà, un dels poquíssims catalans que realment va anar a lluitar per convicció. L'apadrinament del poble francès, però, la Mancomunitat no el va poder concretar per les interferències diplomàtiques espanyoles i franceses [9].

Tanmateix, Puig i Cadafalch va convidar el mariscal Josep Joffre a presidir el certamen dels Jocs Florals per aprofitar el seu halo d'heroi, des de la batalla del Marne, perquè era català, nascut al Rosselló. Aquest ús de la Mancomunitat i, per tant, lligaire, d'una campanya de la que havia recelat no va tenir continuïtat a partir de l'any 1921, quan la política interna espanyola ja s'havia complicat molt. L'acció paradiplomàtica no va ser, doncs, excessivament sòlida, i es va basar més en la intuïció d'uns rèdits que en la certesa de com materialitzar-los.

La diplomàcia és competència del govern central

La manca d'una recerca en profunditat centrada en els elements fins ara esmentats limita la capacitat de donar una resposta contundent a la pregunta sobre l'existència d'una voluntat planificada d'internacionalitzar el catalanisme més enllà de la intenció d'alguns

individus o grups.

En el rerefons, però, sobrevola una altra qüestió que és, potser, la principal: una paradiplomàcia de la Mancomunitat, per a què? Com un element propi, o com un factor de pressió al govern d'Espanya per obtenir un autogovern real? La pregunta és pertinent i, la resposta, més complexa del que s'intueix a priori. El 29 de novembre de 1918, Puig i Cadafalch, el consell de la Mancomunitat i els parlamentaris de Catalunya a Corts van presentar una proposta de "Bases per a l'Autonomia de Catalunya" al govern central de Manuel García Prieto. Es tractava d'un text que delimitava quines haurien de ser les competències de l'Estat i s'assumia que tot allò no esmentat serien les pròpies del poder català. En la secció B de la 2ª base s'establí que "les relacions internacionals i la representació diplomàtica i consular" quedaria en mans del govern d'Espanya [10]. Els diputats de la Mancomunitat, per tant, no concebien que l'administració regional catalana a la que aspiraven hagués d'intervenir en aquest àmbit.

El març de 1919, després de la negativa del govern d'Espanya d'entrar a debatre la qüestió, la vaga de La Canadencs va tallar, de soca-rel, la campanya autonomista. Maseras i Estelrich es movien per París i Puig i Cadafalch explorava contactes francòfils. Dos anys i escaig més tard, el 26 de gener de 1922, el president de la Mancomunitat, en nom del consell permanent d'aquesta, va adreçar una felicitació a Arthur Griffith, com a cap del govern provisional de l'Estat Lliure d'Irlanda, per la consecució d'aquest arran de la firma del Tractat Angloirlandès [11]. Ho va fer a petició del diputat republicà Albert de Quintana. Aquest també va demanar que Puig i Cadafalch traslladés al president del consell de ministres d'Espanya la voluntat de Catalunya de regir-se "per si mateixa en els límits d'una integral autonomia política, administrativa i econòmica", per mitjà de les bases fonamentals de l'Estatut aprovat a finals de gener de 1919, i que l'Estat tampoc havia entrat a debatre. Mentre que el consell permanent facultà a la presidència a complir la primera proposta, es limità a demanar que se satisfés la segona "en l'avinentsa i dins els termes de l'eficiència que tots voldríem". Puig i Cadafalch es va reservar "a discreció de la presidència" realitzar el segon punt [12].

Només una mirada conjunta a tot aquest cúmul d'aparents contradiccions resoldrà les preguntes amb què encapçalàvem l'article.

REFERÈNCIES

- 1 — Torra, Q. (2008) *Periodisme? Permetin! La vida i els articles d'Eugeni Xammar*. Barcelona: Símbol editors, p. 109.
- 2 — Esculies, J. (2017) *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, p. 69-73, 107-110.
- 3 — Autors Diversos (2018) *Josep Puig i Cadafalch: visió, identitats, cosmopolitisme*. Catàleg de l'exposició. Mataró: Museu de Mataró.
- 4 — Maseras, A. (1915) *Pancatalanisme. Tesi per a servir de fonament a una doctrina*. Barcelona: Catalònia.
- 5 — Estelrich, J. (1920) *Per la valoració internacional de Catalunya. Conferència donada el 15 de març de 1920 a l'Associació Catalanista de Valls*. Barcelona: Biblioteca Catalana.

- 6 — Núñez Seixas, X. M. (2010) *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)*. Catarroja/València: Editorial Afers-Universitat de València, p. 57-62.
- 7 — Esculies, J., Petronis, V. (2016) Self-proclaimed diplomats: Catalan-Lithuanian cooperation during WWI. *Nationalities Papers* 44(2): p. 340-356
- 8 — Esculies, J. (2011) *Joan Solé i Pla. Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions de 1984, p. 88-92
- 9 — Dueñas, O., Solé, Q. (2020) Les aspiracions internacionals del catalanisme després de la Gran Guerra. El cas de la reconstrucció de Belloy-en-Santerre (1919-1923). *Afers: fulls de recerca i pensament* 95: p. 215-237
- 10 — Balells, A. (2010) *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya, p. 175
- 11 — Carta de Josep Puig i Cadafalch a Arthur Griffith, Barcelona, 26 de gener de 1922. Fons Puig i Cadafalch, Arxiu Nacional de Catalunya.
- 12 — Carta de Albert de Quintana al Consell permanent de la Mancomunitat, 9 de desembre de 1921, Girona; Carta de Josep Puig i Cadafalch a Albert de Quintana, 19 de desembre de 1921, Barcelona. Fons Puig i Cadafalch, Arxiu Nacional de Catalunya.

Joan Esculies Serrat

Joan Esculies Serrat és escriptor i historiador. Ha publicat diversos assaigs i articles acadèmics centrats en el catalanisme polític del segle XX. És doctor en Història per l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra (2012), amb la tesi *Josep Tarradellas (1899-1936). Dels orígens a la Guerra Civil*. També té un postgrau en Direcció Estratègica de la Comunicació per ESADE Business School i un Màster en Nacionalisme i Conflicte Ètnic pel Birkbeck College de la University of London. Des del 2020, és professor a la Facultat d'Empresa i Comunicació de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya, i també exerceix de professor associat del Màster d'Humanitats i de tutor del Grau d'Història, Geografia i d'Història de l'Art de la Universitat Oberta de Catalunya. És autor de biografies com *A la recerca de Prat de la Riba* (2017); el seu darrer llibre porta per títol *Tarradellas. Una certa idea de Catalunya* (2022). Escriu regularment a *La Vanguardia*. Els seus interessos de recerca giren al voltant de la història espanyola i catalana, el lideratge polític, la història comparada dels nacionalismes europeus del segle XIX i XX, la paradiplomàcia dels moviments nacionalistes i el nacionalisme radical català.